

فهرست آثار ایوانف

ولادیمیر ایوانف (Wladimir Ivanow) شرق‌شناس معروف و معتبر قرن نوزدهم میلادی در روسیه تزار دیده به جهان گشود. او در همانجا تحصیل کرد و رشته اصلی مطالعاتش زبان‌های ایرانی به‌ویژه لهجه‌های فارسی جدید بود. این رشته‌ای است که کار و تحقیق در آن در شوروی اسبق براه انداخته شده بود.

ایوانف برای اولین بار در سال ۱۹۱۰ م از ایران دیدن کرد و از سال ۱۹۱۲ تا ۱۹۱۴ م تقریباً برای دو سال در ایران اقامت داشت. ایوانف در دوران اقامت خود در ایران، اطلاعات و منابع مهمی مربوط به لهجه‌های محلی و نمونه‌هایی از آنها را گردآورد و تا سال ۱۹۲۰ م به تلاش‌های خود در این زمینه ادامه داد. نتایج این مساعی او به شکل بیست اثر در رشته زبان‌شناسی و نژادشناسی درآمد که بیشتر آنها نخستین آثار از نوع خود می‌باشند.

هدف ما در این مقاله تنها این است که فهرستی از آثار چاپی این دانشمند سرشناس و محقق نامدار را ارائه دهیم ولی بی‌مناسبت نیست اگر به فعالیت‌های ادبی، علمی و فرهنگی او هم اشاره کنیم.

ولادیمیر الیکزویچ ایوانف، چنانکه هموطنانش او را می‌نامند، وقتی که در رشته لهجه‌های فارسی کار می‌کرد، با آکادمی علوم شوروی وابستگی پیدا کرد. این آکادمی بیشتر موزه‌ها، کتابخانه‌ها و مراکز فرهنگی دیگر شوروی را کنترل می‌نمود. در نتیجه فعالیت‌های جدی علمی و ادبی خود، ایوانف به سمت معاون کتابدار منصوب شد و مسئول نسخ خطی اسلامی در موزه آسیایی آکادمی علوم شوروی (که بعداً موسوم به انستیتوی مطالعات خاورشناسی گردید) در سینت پترزبورگ شد.

ایوانف به نقاط مختلف جهان سفر کرد و نسخ خطی زیادی ره‌آورد این سفرهای او بود. او در سال ۱۹۱۵ م موفق شد بیش از ۱۱۰۰ نسخه خطی از ترکستان و بخارا برای موزه آسیایی فراهم آورد. خوشبختانه پروفیسور سی. سیلیمان (م: ۱۹۱۶ م) زبان‌شناس معروف و محقق برجسته در لهجه‌های فارسی در آن دوره رئیس این موزه بود و از جهات بسیار این دانشمند زبان‌شناس، ایوانف را راهنمایی می‌کرد.

در همین موزه بود که ایوانف به مطالعه نسخ خطی درباره اسماعیلی‌ها پرداخت. زاروبین این گنجینه نسخ خطی را در ۱۹۱۶ م از نواحی جیحون بالا گردآورده بود. گنجینه زاروبین، درحالی‌که مشتمل بر تنها یازده قلم بود، بزرگترین کلکسیون نوع خود در کتابخانه‌های غربی به شمار می‌رفت. ایوانف هم غالباً اولین مرتبه از طریق این نسخ خطی با ادبیات اسماعیلی آشنا شد و از همان زمان علاقه‌مندی جدی او به مطالعات اسماعیلی که تقریباً نیم قرن ادامه پیدا کرد، آغاز گردید. ایوانف اولین مقاله خود را در سال ۱۹۱۷ م در زمینه معرفی گنجینه زاروبین نوشت، و بعدها به تدریج شصت و پنج اثر در زمینه‌های گوناگون تاریخی، اجتماعی و عقاید این گروه به چاپ رساند.

بعد از انقلاب شوروی در سال ۱۹۱۸ م، ایوانف عازم بخارا شد تا مساعی خود برای اکتشاف و جمع‌آوری نسخ خطی برای موزه آسیایی را دنبال نماید. ولی وی هیچ وقت به سین پیترزبورگ مراجعت نکرد. او در ژوئیه ۱۹۱۸ م به ایران رسید و از آن وقت تا ۱۹۲۰ م در خراسان به سربرد. او در این مدت، نمونه‌های زیاد و پُرارزشی از زبان فارسی شرقی به‌ویژه لهجه‌های خراسانی را جمع‌آوری کرد. علاوه بر این، او فرصتی به‌دست آورد که اطلاعات دست اول درباره اسماعیلی‌های ایرانی را کسب کند و همچنین با بیشتر افراد با سواد و تحصیل کرده اسماعیلی ایرانی آن دوره مثل فدایی خراسانی (م: ۱۹۲۲ م) نویسنده کتابی به نام هدایت الطالبین درباره تاریخ اسماعیلی‌ها، ملاقات کرد.

در اوایل ۱۹۲۰ م، ایوانف تصمیم گرفت عازم هند گردد. او کلاً چهل سال در هند به سربرد. او نخست در کلکته زندگی کرد و بعد از سال ۱۹۳۰ م به بمبئی منتقل شد. وقتی که ایوانف در کلکته به سر می‌برد، به انجمن آسیایی بنگال ملحق شد. چهار جلد فهرست نسخ خطی فارسی گنجینه‌های مختلف این انجمن ثمره همین وابستگی او

با این سازمان فرهنگی و ادبی می‌باشد. در همین دهه بود که اولین اثر بارز او در زمینه اسماعیلیه به‌عنوان اسماعیلیات (Ismailitica) در سال ۱۹۲۲ م به‌چاپ رسید. این اثر ایوانف علاوه بر آثار منظوم چاپی قبلی ناصر خسرو قبادیانی، هم اولین مرتبه شامل بعضی متون اصلی و واقعی اسماعیلی تزاری بوده.

ایوانف در سال ۱۹۲۸ م برای اولین بار از قلعه الموت، مرکز بزرگ و تاریخی اسماعیلی‌ها دیدن کرد و در سال ۱۹۳۷ م برای بار دوم و سپس در سال ۸-۱۹۵۷ م برای بار سوم از این قلعه دیدن کرد. در سال ۱۹۲۸ م از او خواستند که در زمینه فهرست نسخ خطی عربی در گنجینه انجمن شاهی آسیایی بنگال کار کند ولی ایوانف در مارس ۱۹۳۰ م از این مسئولیت کناره گرفت و به‌زودی به بمبئی رسید.

از این هنگام به‌بعد مطالعات عمیق و جدی و پُربار ایوانف در رشته تاریخ اسماعیلی‌ها آغاز شد. ایوانف در بمبئی از موانست و دوستی شخصی با اسماعیلی‌ها برخوردار گردید و موفق شد که به‌گنجینه‌های نسخ خطی و منابع دیگر درباره اسماعیلی‌ها دسترسی پیدا کند. روابط صمیمی او با این فرقه که برای ادامه مطالعات اسماعیلی دارای اهمیت خاصی است، به‌زودی گسترش پیدا کرد و در اثر آن، ارتباط او با اسماعیلی‌ها، که در گوشه و کنار هند، مثلاً بدخشان و نواحی آن زندگی می‌کردند، برقرار گردید. می‌دانیم که در همین نواحی است که بزرگترین و اساسی‌ترین گنجینه‌های منابع اسماعیلی تزاری مضبوط است.

ایوانف در بمبئی همراه با دوستان اسماعیلی خود و با همکاری فعال آنها سازمان تحقیقات اسلامی را در روز یکم فوریه ۱۹۳۳ م بنیان گذاشت. او به‌عنوان عضو کمیته اجرایی این سازمان خدمات شایسته‌ای را انجام داد. علاوه بر این او نقش مهمی در تأسیس انجمن اسماعیلی در بمبئی در شانزدهم فوریه ۱۹۴۶ م ایفا نمود. این سازمان و انجمن یک سلسله انتشارات را به‌دست گرفت و تعدادی از آثار ایوانف نیز در زمینه مطالعات اسماعیلی از بمبئی چاپ گردید.

ایوانف در سال ۱۹۳۷ م باز به ایران مسافرت کرد و در دهکده‌های انجودان و کهک واقع در نزدیکی محلات، مقابر بعضی از ائمه اسماعیلی تزاری را کشف نمود. بالآخره

بعد از اقامت سی ساله در بمبئی او در سال ۱۹۵۹ م به ایران منتقل شد و تا دم واپسین در ایران به سربرد و در ژوئیه ۱۹۷۰ م در تهران درود به حیات گفت.

در این مقاله نمی‌خواهیم تمامی آثار ایوانف درباره اسماعیلی‌ها را مورد بررسی قرار دهیم. در ضمن باید عرض شود که ایوانف اطلاعات لازم و مربوطه را در این باره در اثر خود به نام «ادبیات اسماعیلی: بررسی فهرست‌واره‌ای» به‌رشته تحریر آورده است. این کتابیست ذی قیمت برای علاقه‌مندان به ادبیات اسماعیلی. به‌طور خلاصه باید گفت که این اثر تاریخی ایوانف حاوی جنبه‌های مختلف نهضت اسماعیلی است و مشتمل است بر توضیح و تشریح پنج مرحله مهم تحوّل نهضت اسماعیلی که عبارتند از:

۱. دوره نهفتگی از آغاز نهضت مذکور تا سال ۲۹۷ هـ/۹۰۹ م که در آن دوره فاطمی‌ها به قدرت رسیدند.
۲. دوره فاطمی‌ها از سال ۲۹۷ هـ/۹۰۹ م تا درگذشت مستنصر در سال ۴۸۷ هـ/۱۰۹۴ م و نهضت اسماعیلی‌های تزاری.
۳. دوره الموت در ایران از آغاز قرن ششم هجری/دوازدهم م تا پایان قرن نهم هجری/پانزدهم میلادی که در آن دوره تا حدی آمیزشی با عرفان صورت گرفت.
۴. دوره انجودان یعنی دوره تجدّد نهضت اسماعیلی تزاری که شامل ر قرن‌های شانزدهم و هفدهم می‌باشد.
۵. دوره جدید از پایان قرن هجدهم تا زمان ایوانف چنانکه می‌یابیم اسماعیلی‌های تزاری توجّه بیشتر نویسنده را جلب نموده است و اگر کسی تحقیقاتی یا مطالعاتی را در امور تزاری‌ها انجام دهد، ممکن نیست که به آثار مربوطه ایوانف ارجاع نکند. او موفق شد ادبیات اسماعیلی‌های تزاری ایران و آسیای مرکزی را که کاملاً به‌زبان فارسی است، کشف نموده، بررسی و تحلیل و تجزیه کند، تصحیح و تحشیه نماید و بیشتر آن را ترجمه کند. در نتیجه مساعی ایوانف تفاهمی در مورد عقاید تزاری‌ها به‌وجود آمد. همچنین در اثر مساعی خستگی‌ناپذیر ایوانف می‌باشد که مطالعات تزاری در زمان فعلی اساسی دارد.

بدون شک و تردید، ایوانف از آن گروه دانشمندان است که راهی برای تحقیقات در زمینه ویژه‌ای (اسماعیلی) را باز کرده است. پروفیسور مارشال جی. اچ. هاگسن (Prof. Marshal G.H. Hodgson) در این ضمن به درستی اظهار نظر کرده است که: "ایوانف بدون شک بنیانگذار آن مطالعات جدید تزاری است که حالا به دست گرفته می‌شود".^۱

فهرست آثار ایوانف که در زیر داده می‌شود، شامل تقریباً همه مقالات، کتاب‌ها، ترجمه‌ها و متون تصحیح شده او می‌باشد. این فهرست همچنین حاوی یادداشت‌های مختصر او و بررسی‌های آثاری می‌باشد که توسط او انجام گرفته است. اسم کتاب‌هایی که ایوانف بر آن تنها مقدمه‌ای نوشته، هم در این فهرست گنجانیده شده است. بیشتر آثاری که ایوانف مقدمه‌ای بر آنها نوشته، نسخ خطی می‌باشند که ایوانف آنها را به دست آورده و مطالعه کرده بود:

آثار متعلق به رشته‌های مختلف اسماعیلی

۱. نسخ خطی متعلق به اسماعیلی‌ها موجود در موزه آسیایی آکادمی علوم روسیه. گنجینه زاروبین، ۱۹۱۶ م.

(Ismailits Kiya Rukopisi Aziatskago Huzeya, Sobranie I, Zurabine, 1961)

مجله آکادمی علوم، سن پترز برگ، شماره ۶، ۱۱ (۱۹۱۷ م)، ص ۳۸۶-۳۵۹، سردنی سن راس خلاصه این اثر ایوانف را به انگلیسی برگردانده مورد بررسی قرار داد. (رک: ژورنال انجمن شاهی آسیایی بریتانیای بزرگ و ایرلند، ۱۹۱۹ م، ص ۳۵-۴۲۹)

۲. اسماعیلیات (Ismailitica) قسمت اول و قسمت دوم، گزارش رسمی انجمن آسیایی بنگال، ۸، ۱۹۲۲ م، ص ۷۶-۱. قسمت اول: فصل در بیان شناخت امام.

۱. The Orders of Assassins, p.32 (این کتاب توسط فریدون بدره‌ای به فارسی برگردانده شده است و از تهران به عنوان فرقه اسماعیلیه در سال ۱۳۶۹ ه. ش به چاپ رسیده است).

- تصحیح اصل متن به فارسی و ترجمه آن به انگلیسی^۱ همراه با مقدمه، توضیحات و فهرس. قسمت دوم: یادداشت‌هایی درباره اسماعیلی‌ها در ایران. فهرست ائمه و حجّت‌های آنها و شعر بعثت (Incarnation) از رقّامی.
۳. یک شجره‌نامه اسماعیلی‌ها، ژورنال انجمن آسیایی بنگال (سلسله جدید)، ۱۸، ۱۹۲۲ م، ص ۶-۴۰۳.
۴. امام اسماعیل، ژورنال انجمن آسیایی بنگال (سلسله جدید)، ۱۹، ۱۹۲۳ م، ص ۱۰-۳۰۵.
۵. الموت، ژورنال جغرافیایی، ۷۷، ۱۹۳۱ م، ص ۳۸-۴۵.
۶. یک اثر اسماعیلی تألیف نصیرالدین طوسی، ژورنال انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۳۱ م، ص ۶۴-۵۲۷.
۷. یک تفسیر اسماعیلی گلشن راز، ژورنال قسمت بمبئی انجمن شاهی آسیایی (سلسله جدید)، ۸، ۱۹۳۲ م، ص ۷۸-۶۹.
۸. یادداشت‌هایی درباره ام‌الکتاب (Notes Sur l' 'Ummu' I Kitab des Ismaeliens) de L'Asie Centrale بررسی‌های اسلامی (Revue des Etudes Islamique)، ۶، ۱۹۳۲ م، ص ۸۱-۴۱۹.
۹. راهنمایی برای ادبیات اسماعیلی (بهترین انتشارات انجمن شاهی آسیایی، ج ۱۳). لندن: انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۳۳ م، ص xii+۱۳۸. بیان مشروح ششصد و نود و یک اثر یکصد و پنجاه نویسنده. درباره اظهارات مفیدی راجع به این فهرست و اضافه بعضی آثاری دیگر رک: P. Kraus: "La Bibliographie Ismaelienne de W. Ivanow. Revue des Etudes Islamique, ۶, ۱۹۳۲ م، ص ۹۰-۴۸۳.

۱. به قول مارشل جی. اچ. هاگسن: ترجمه‌های ایوانف، هرچند اندکی آزاد هستند، روی هم رفته رضایت بخش می‌باشند... ایوانف در اینکه چه اصطلاحی فنی و چه اصطلاحی غیرفنی است، با آزادی شگفت‌آوری عمل می‌کند. فرقه اسماعیلیه، ترجمه از فریدون بدره‌ای، تهران، ۱۳۶۹ ه.ش، ص ۴-۴۲۳.

۱۰. خلاصه متن دیوان خاکی خراسانی (سلسله انتشارات انجمن تحقیقات اسلامی، شماره ۱)، بمبئی، ۱۹۳۳ م، ص ii+۲۰+۱۲۸. اصل متن به فارسی با مقدمه‌ای چاپ شده. این مجلد هم دارای متن دو قصیده به‌عنوان «نگارستان و بهارستان» از خاکی می‌باشد.
۱۱. هفت باب بابا سیدنا و مطلوب‌المؤمنین از طوسی: دو رساله قدیمی اسماعیلی (سلسله انتشارات انجمن تحقیقات اسلامی، شماره ۲)، بمبئی، ۱۹۳۳ م، ص ۶۴-۹. متن اصلی به فارسی با مقدمه‌ای چاپ گردیده.
۱۲. رساله در حقیقت دین از شهاب‌الدین شاه الحسینی (سلسله انتشارات انجمن تحقیقات اسلامی، شماره ۳)، بمبئی، ۱۹۳۳ م، ص iii+۲۸+۳۷. متن اصلی به فارسی با ترجمه آن به انگلیسی چاپ شده.
۱۳. کلام پیر: رساله‌ای درباره عقاید اسماعیلی که اشتبهاً هم موسوم به «هفت باب شاه سید ناصر» می‌باشد. (سلسله انتشارات انجمن تحقیقات اسلامی، شماره ۴)، بمبئی، ۱۹۳۵ م، ص viii+۱+۱۴۶+۱۱۷. اصل متن به فارسی همراه با ترجمه آن به انگلیسی و توضیحات و فهرس چاپ شده. خلاصه‌ای از هفت باب ابواسحاق هم شامل این رساله می‌باشد.
۱۴. «ام‌الکتاب» مندرج در مجله اسلام، ۲۳، (۱۹۳۶ م) ص ۱۳۲-۱، متن فارسی با مقدمه و فهرس چاپ شده. متن فارسی این رساله که ایوانف آن را تصحیح کرده بود، اخیراً به زبان ایتالیایی برگردانده شده است. رک: پ. فیلیپانی رونکونی (P. Fillipani Ronconi)، ام‌الکتاب، ناپولی، انستیتیوی خاورشناسی دانشگاه ناپولی، ۱۹۶۶ م، ص ۳۰۵-۱۷.
۱۵. فرقه امام شاه در گجرات، مجله بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، (سلسله جدید)، ۱۲، ۱۹۳۶ م، ص ۷۰-۱۹.
۱۶. یک عقیده فاطمی‌ها، بمبئی، چاپخانه قیمة، ۱۹۳۶ م، ص viii+۸۲. این خلاصه تاج‌العقاید از سیدنا علی بن محمد بن الولید با مقدمه انگلیسی است.
۱۷. استارالامام و سیرت جعفرالحاجب، مجله دانشکده ادبیات دانشگاه مصر، ۴، ۱۹۳۶ م، ص ۱۳۳-۸۹. متون عربی این رسایل تصحیح شده. ایوانف هردو

- رساله را بعداً به انگلیسی در همان رساله (شماره ۳۲، ص ۲۲۳-۱۵۷) ترجمه کرده است.
۱۸. بوهره‌ها، امام، امام شاه، خودجا، رشیدالدین سنان، طاهر: دائرةالمعارف اسلام، ج ۴، چاپ اول، لیدن و لندن، ۱۹۱۳-۳۶ م، ذیل، لیدن و لندن، ۱۹۳۶-۳۸ م، به چاپ رسیده. این همه مقاله‌ها، بجز مقاله پنجم در دائرةالمعارف (مختصر) بالترتیب در ص ۶۴-۶۵، ۶۶-۶۵، ۱۶۷، ۱۶۵-۵۷، ۲۵۶-۵۷ و ۵۶۰ مجدداً چاپ شده است.
۱۹. اسماعیلیه، ذیل دائرةالمعارف اسلام، شماره ۲، ۱۹۳۶ م، ص ۹۸-۱۰۲، همین مقاله در دائرةالمعارف (مختصر)، ص ۸۳-۱۷۹، هم به چاپ رسیده است.
۲۰. شعب فراموش شده اسماعیلی‌ها، مجله انجمن شاهی آسیایی بریتانیای بزرگ و ایرلند (دوره جدید)، ۱۴، ۱۹۳۸ م، ص ۷۹-۵۷.
۲۱. مقابری بعضی ائمه اسماعیلی ایران، مجله بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی (دوره جدید)، ۱۴، ۱۹۳۸ م، ص ۶۲-۴۹.
۲۲. منظومه اسماعیلی در ستایش فدوی‌ها، مجله بخش بمبئی انجمن آسیایی، (دوره جدید)، ۱۴، ۱۹۳۸ م، ص ۷۲-۶۳، متن فارسی قصیده رئیس حسن و ترجمه انگلیسی آن.
۲۳. بعضی قلعه‌های اسماعیلی در ایران، فرهنگ اسلامی (Islamic Culture)، ۱۲، ۱۹۳۸ م، ص ۹۶-۳۸۳.
۲۴. سازمان تبلیغات فاطمی، مجله بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، (دوره جدید)، ۱۵، ۱۹۳۹ م، ص ۳۵-۱.
۲۵. اسماعیلی‌ها و قرمطی‌ها، مجله بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، (دوره جدید)، ۱۶، ۱۹۴۰ م، ص ۸۵-۴۳.
۲۶. نهضت‌های دوره اوایل شیعه، مجله بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، (دوره جدید)، ۱۷، ۱۹۴۱ م، ص ۲۳-۱.
۲۷. روایت اسماعیلی درباره عروج فاطمی‌ها (سلسله انتشارات انجمن اسلامی، شماره ۱۰)، بمبئی، لندن، نیویورک، هیمنفوی ملفورد، چاپخانه دانشگاه اکسفورد،

- ۱۹۴۲ م، ص xxii+۳۳۷+۱۱۳. این مجلد هم شامل بعضی متون عربی اسماعیلی با ترجمه آنها به انگلیسی است.
۲۸. بنیانگذار کذایی اسماعیلی‌ها (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، شماره ۱)، بمبئی، شرکت تاکر، ۱۹۴۶ م، ص xvi+۱۹۸.
۲۹. رساله در حقیقت دین از شهاب‌الدین شاه الحسینی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، شماره ۱)، بمبئی شرکت تاکر، ۱۹۴۷ م، ص xi+۷۵. عکس رساله مذکور به خط مؤلف چاپ شده.
۳۰. رساله در حقیقت دین تألیف شهاب‌الدین شاه الحسینی (سلسله انتشارات انجمن اسلامی، شماره ۲)، بمبئی شرکت تاکر، ۱۹۴۷ م، ص xvi+۵۱، ترجمه انگلیسی این رساله، چاپ دوم رساله‌ای که قبلاً هم چاپ شده بود و در این فهرست آثار ایوانف شماره ۱۲ اشاره به آن شده است.
۳۱. فصل در باب شناخت امام (سلسله انتشارات انجمن اسلامی، شماره ۴)، بمبئی، شرکت تاکر، ۱۹۴۷ م، ص xii+۶۰، ترجمه انگلیسی رساله‌ای است که در این فهرست بعداً به شماره ۴۳ ضبط می‌گردد.
۳۲. Collectanea، ج ۱، (سلسله انتشارات انجمن اسلامی، شماره ۲)، لیدن، ای.جی. برل، ۱۹۴۸ م، ص xii+۲۴۳، با شش نقاشی، مشتمل بر بعضی مقالات است.
۳۳. ست منث (Satpanth) مندرج در Collectanea (رک: شماره ۳۷ این فهرست مقالات)، ص ۱+۵۴.
۳۴. مختصری از علی الهی، در Collectanea (رک: شماره ۳۷ این فهرست)، ص ۸۴-۱۴۷، این تألیفی است که مستقیماً با مطالعات اسماعیلی مربوط نیست.
۳۵. مطالعاتی درباره اسماعیلی‌های قبلی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، شماره ۳)، لیدن، ای.جی. برل، ۱۹۴۸ م، ص xii+۲۰۲، این مجلد مشتمل بر: ۱- تمایلات اصلی تاریخ شیعه، ۲- اصطلاحات اسماعیلی قبلی، ۳- ترجمه انگلیسی کتاب الرشد و الهدایة منسوب به منصورالیمین، ۴- توضیحاتی درباره محتوای کتاب العالم و الغلام منسوب به منصورالیمین، ۵- یک جدول قبلی در اسماعیلی‌ها، ۶- داعی اسماعیلی قرن دهم در ایران.

۳۶. ناصر خسرو و نهضت اسماعیلی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، ب، شماره ۵)، بمبئی، انجمن اسماعیلی، ۱۹۴۸ م، ص ۷۰+x.
۳۷. Noms Bibliques dans la Mythologie Ismaelienne، مجله ایشیاتیک، ۲۳۷، ۱۹۴۹ م، ص ۵۵-۲۴۹.
۳۸. فصل در بیان شناخت امام (انتشارات انجمن اسماعیلی، ب، شماره ۳)، لیدن، ای.جی. برل، ۱۹۴۹ م، ص ۲۸+xxiii، متن فارسی رساله تصحیح شده و تصحیح مجدد قسمت اول کتابی است که در این فهرست به شماره ۲ به آن اشاره شده است.
۳۹. شش فصل هم موسوم به «روشنایی نامه» از ناصر خسرو (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، ب، شماره ۶)، لیدن، ای.جی. برل، ۱۹۴۹ م، ص ۴۷+111+xii، مقدمه، متن فارسی رساله با مقدمه و ترجمه انگلیسی آن چاپ شده.
۴۰. روضة التسلیم معروف به «تصویرات» از نصیرالدین طوسی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، الف، شماره ۴)، لیدن، ای.جی. برل، ۱۹۵۰ م، ص xxxvii+۱۶۰+۲۴۹، متن فارسی با ترجمه آن به انگلیسی همراه با مقدمه و فهرس چاپ شده.
۴۱. کتاب «گشایش و رهایش» از ناصر خسرو (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، الف، شماره ۵)، لیدن، ای.جی. برل، ۱۹۵۰ م، ص ۸+۱۲۵+xix، متن فارسی به تصحیح سعید نفیسی و مقدمه با ایوانف چاپ شده.
۴۲. سیری کوتاه در تحول نهضت اسماعیلی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، شماره ۷)، لیدن، ای.جی. برل، ۱۹۵۲ م، ص ۹۲+xii.
۴۳. پندیات جوان مردی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، الف، شماره ۶)، لیدن، ای.جی. برل، ۱۹۵۳ م، ص ۱۲۰+۹۷+x، با هشت نقاشی، متن فارسی کتاب با ترجمه انگلیسی آن و مقدمه و فهرس چاپ شده. خطابه‌های مستنصر بالله انجودانی که امام اسماعیلی‌های تزاری است.
۴۴. اهل حق کردستان، متون اهل حق (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی بمبئی، الف، شماره ۷)، لیدن، ای.جی. برل، ۱۹۵۳ م، ص ۲۴۶+xv+۲۰۹، با ده نقاشی، متن

- فارسی با بررسی آن به انگلیسی، مقدمه و فهرس چاپ شده. این کتاب هم به طور غیرمستقیم با نهضت اسماعیلی مربوط است.
۴۵. راحت العقل از سیدنا حمیدالدین کرمانی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، ج، شماره یک)، لیدن و قاهره، ای.جی. برل، ۱۹۵۳ م، ص xiii+۴۸+۴۳۸+۴۵. متن عربی کتاب به کوشش دکتر م. کامل حسین با همکاری دکتر م. مصطفی هلمی و مقدمه و فهرس از ایوانف چاپ شده است.
۴۶. شمس تبریز ملتان، مجله یادبود پروفیسور محمد شفیع، لاهور، مجلس ارمغان علمی، ۱۹۵۵ م، ص ۱۰۹+۱۱۸.
۴۷. مطالعاتی در زمینه نهضت اسماعیلی اوایل ایران (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، الف، شماره ۸)، بمبئی انجمن اسماعیلی، ۱۹۵۵ م، ص xii+۱۵۷. این تصحیح مجدد کتابی است که در این فهرست به شماره ۴۰ اشاره به آن شده.
۴۸. رساله در حقیقت دین از شهاب الدین شاه الحسینی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، ب، شماره ۹)، بمبئی انجمن اسماعیلی، ۱۹۵۵ م، ص xvi+۵۷. چاپ دوم کتابی که در این فهرست به شماره ۳۴ به آن اشاره شده.
۴۹. رساله در حقیقت دین از شهاب الدین شاه الحسینی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، ب، شماره ۹)، بمبئی انجمن اسماعیلی، ۱۹۵۶ م، ص xx+۵۲. ترجمه انگلیسی این رساله و چاپ سوم کتابی است که در این فهرست زیر شماره ۱۲ اشاره به آن شده است.
۵۰. مسائلی در احوال زندگی ناصر خسرو (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، ب، شماره ۱۰)، بمبئی انجمن اسماعیلی، ۱۹۵۷ م، ص x+۱۶۲. چاپ دوم با تجدید نظر کتابی که در این فهرست به شماره ۳۳ اشاره به آن شده است.
۵۱. ابن القداح، بنیانگذار کذایی اسماعیلی‌ها (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، الف، شماره ۹)، بمبئی انجمن اسماعیلی، ۱۹۵۷ م، ص x+۱۶۲. تصحیح مجدد کتابی که به شماره ۳۳ در این فهرست اشاره به آن شده است.
۵۲. عرفان و نهضت اسماعیلی: چراغ‌نامه، *Revue Iranien d'Anthropologie*. ۳، ۱۹۵۹ م، ص ۷-۱۳.

۵۳. هفت باب از ابواسحاق کوهستانی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، الف، شماره ۱۰)، بمبئی انجمن اسماعیلی، ۱۹۵۹ م، ص $x+28+63$. اصل متن به فارسی، ترجمه آن به انگلیسی با مقدمه و فهرس چاپ شده است.
۵۴. الموت و لمسر: دو قلعه اسماعیلی در ایران در قرون وسطی، بررسی آنها از لحاظ باستان‌شناسی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، ج، شماره ۲)، تهران، انجمن اسماعیلی، ۱۹۶۰ م، ص $xvi+106$. همراه با هفده عکس چاپ شده.
۵۵. فصل در بیان شناخت امام از خیرخواه هراتی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، ب، شماره ۱۱)، تهران، انجمن اسماعیلی، ۱۹۶۰ م، ص $x+12+44+6$. تصحیح اصل متن به فارسی با مقدمه‌ای چاپ شده است. سوّمین چاپ قسمت اوّل اثری که به شماره ۲ در این فهرست اشاره به آن شده است.
۵۶. گشایش و رهایش از ناصر خسرو (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، الف، شماره ۱۱)، تهران، انجمن اسماعیلی، ۱۹۶۱ م، ص $12+108+8$ تصحیح اصل متن به فارسی از سعید نفیسی با پیشگفتاری از ایوانف چاپ شده. چاپ دوّم اثری که در این فهرست به شماره ۴۶ اشاره به آن شده.
۵۷. سی و شش صحیفه از سید سهراب ولی بدخشانی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، الف، شماره ۱۲)، تهران، انجمن اسماعیلی، ۱۹۶۱ م، ص $16+84$. اصل متن به فارسی به تصحیح اجاقی با مقدمه‌ای از ایوانف چاپ شده.
۵۸. تصنیفات خیرخواه هراتی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، الف، شماره ۱۳)، تهران، انجمن اسماعیلی، ۱۹۶۱ م، ص $xiv+152$. اصلی متن به فارسی و هم دارای رساله در حقیقت پیر، قطعات و اشعار می‌باشد.
۵۹. خطابات عالیّه از شهاب‌الدین شاه الحسینی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، الف، شماره ۱۴)، تهران، انجمن اسماعیلی، ۱۹۶۳ م، ص $xx+82$. اصل متن به فارسی به تصحیح اجاقی با مقدمه‌ای از ایوانف چاپ شده.
۶۰. ادبیات اسماعیلی: ارزیابی سوانحی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، الف، شماره ۱۵)، تهران، انجمن اسماعیلی، ۱۹۶۳ م، ص $xiv+245$. چاپ مفصل دوّم کتابی که در این فهرست به شماره ۹ به آن اشاره شده است. توضیحات مفصل

- درباره ۹۲۹ اثر.
۶۱. بعضی آثار خیرخواه هراتی (سلسله انتشارات انجمن اسماعیلی، الف، شماره ۱۶)، ترجمه انگلیسی کتابی که در این فهرست به شماره ۶۳ اشاره به آن شده است.
۶۲. خطابات شهاب‌الدین شاه الحسینی. ترجمه انگلیسی کتابی که در این فهرست به شماره ۶۴ اشاره به آن شده است.
۶۳. نهضت اسماعیلی و پیشرفت آن. چاپ مفصل دوم کتابی که در این فهرست به شماره ۴۷ اشاره به آن شده است.
۶۴. وجه دین از ناصر خسرو. اصل متن به فارسی به تصحیح ایوانف و افشار شیرازی. این تصحیح جدید اثری است که چاپخانه کویانی آن را از برلین در ۱۹۲۴ م به چاپ رسانده بود، و مبنی است بر قدیم‌ترین نسخه معلوم آن که از شعنان کشف شده.
۶۵. مقدمه جدیدی به کلام پیر. رک: شماره ۱۳.

۲- آثاری راجع به زبان‌های ایران به‌ویژه لهجه‌های جدید فارسی و موضوعات

مربوط به‌نژادشناسی

۱. درباره زبان کولی‌ها از قائنات (در ایران شرقی). ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، شماره ۱۰، ۱۹۱۴ م، ص ۴۳۹-۵۵.
۲. نمونه‌های متعددی شعر مورد پسند عامه فارسی. زبسکی، بخش شرق‌شناسی انجمن باستان‌شناسی روسیه، شماره ۲۳، ۱۹۱۵ م، ص ۳۳-۵۹.
۳. فهرست مختصر اسناد و مدارک مربوط به لهجه‌های فارسی که در ایران دوران ۱۹۱۲-۱۴ م جمع‌آوری شد. مجله آکادمی علوم روسیه، سینت پترزبرگ. شماره ۶، ۱۲، ۱۹۱۸ م، ص ۲-۴۱۱.
۴. گزارشات دیگری درباره کولی‌ها در ایران. ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۱۶، ۱۹۲۰ م، ص ۹۱-۲۸۱.
۵. یک سخن قدیمی نامفهوم درویشان کولی، ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۱۸، ۱۹۲۲ م، ص ۸۳-۳۷۵.

۶. شعر روستایی در لهجه خراسان. ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۲۱، ۱۹۲۵ م، ص ۳۱۳-۲۳۳.
۷. گزارشاتی درباره نژادشناسی خراسان. ژورنال جغرافیایی، ۶۷، ۱۹۲۶ م، ص ۵۸-۱۴۳.
۸. دو لهجه که در صحرای مرکزی ایران به کار برده می شود. ژورنال انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۲۶ م، ص ۳۱-۴۰۵.
۹. Revue due Monde Musulman 'Le Baiser en Mendiant en Perse. ۶۳، ۱۹۲۶ م، ص ۷۱-۱۶۸.
۱۰. بعضی منظومه‌ها در لهجه سبزواری. ژورنال انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۲۷ م، ص ۱-۴۱.
۱۱. گزارشاتی درباره زبان کردی خراسان، ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۲۳، ۱۹۲۷ م، ص ۲۳۴-۱۶۷.
۱۲. بعضی ترانه‌های درویشان به فارسی، ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۲۳، ۱۹۲۷ م، ص ۴۲-۲۳۷.
۱۳. سخن قدیمی نامفهوم درویشان گرداگرد ایران، ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۲۳، ۱۹۲۷ م، ص ۵-۲۴۳.
۱۴. فارسی که در بیرجند به آن حرف می‌زنند. ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۲۴، ۱۹۲۸ م، ص ۳۵۱-۲۳۵.
۱۵. گزارشاتی درباره لهجه خور و میهریجان، Acta Orientalia، ۹، ۱۹۳۱ م، ص ۶۹-۳۵۲.
۱۶. آواشناسی فارسی محاوره‌ای، اسلامیکا، ۴، ۱۹۳۱ م، ص ۹۵-۵۷۶.
۱۷. لهجه گزر خون در الموت، Acta Orientalia، ۹، ۱۹۳۱ م، ص ۶۹-۳۵۲.
۱۸. یک نمونه بشگلی از کام دش، Acta Orientalia، ۱۰، ۱۹۳۱ م، ص ۷-۱۵۴.
۱۹. نمونه‌ای از لهجه گبری که پروفیسور براون به دست آورده بود، ژورنال انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۳۲ م، ص ۵-۴۰۳.
۲۰. لهجه گبری که زردشتی‌های ایران به آن حرف می‌زنند، بررسی مطالعات شرق‌شناسی (Rivista degli Studi Orientali)، ۱۶، ۱۹۳۵ م، ص ۹۷-۳۱، ۱۷.

- ۱۹۳۷ م، ص ۳۹-۱، ۱۸، ۱۹۳۹ م، ص ۵۸-۱. این مقاله مشتمل است بر: مقدمه‌ای، آواشناسی و تاریخ تحولات لغوی، نمونه‌های لغات گبری.
۲۱. بعضی منابع برای مطالعه لهجه‌های هندی، مجله یادبودی وولتر، مدیر محمد شفیع، لاهور، مهر چند لچمن داس، ۱۹۴۰ م، ص ۵-۱۱۳.

۳- آثاری راجع به عرفا و عرفان

۱. احوال زندگی شیخ احمد جام، ژورنال انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۱۷ م، ص ۲۹۱-۳۶۵.
۲. منابع نفحات الانس جامی، ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۱۸، ۱۹۲۲ م، ص ۲۸۵-۴۰۲.
۳. طبقات الصوفیه انصاری به زبان قدیمی هرات، ژورنال انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۲۳ م، ص ۳۴-۱ و ۸۲-۳۳۷.
۴. گزارشاتی دیگر درباره منابع نفحات الانس جامی، ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۱۹، ۱۹۲۳ م، ص ۲۹۹-۳۰۳.
۵. احوال زندگی روزبهان بقلی، ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۲۴، ۱۹۲۸ م، ص ۶۱-۳۵۳.
۶. اطلاعاتی دیگر درباره احوال زندگی روزبهان بقلی، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۷، ۱۹۳۱ م، ص ۱۷-۱.
۷. صحت دستخط جامی، ژورنال بخش بمبئی، انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۰، ۱۹۳۴ م، ص ۷-۱.

۴- فهرست‌ها و آثاری مربوط به فهرست کتب

۱. نسخ خطی اسماعیلی در موزه آسیایی، ۱۹۱۷ م، هم رک: شماره ۱، در بخش اول این فهرست.
۲. گزارشی درباره کتابخانه متعلق به روضه حضرت امام رضا در مشهد، ژورنال انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۲۰ م، ص ۶۳-۵۳۵، غلطنامه، ژورنال انجمن شاهی

- آسیایی، ۱۹۲۱ م، ص ۵۰-۲۴۸ و ۴۸۰.
۳. فهرست مختصر توصیفی نسخ خطی فارسی در گنجینه انجمن آسیایی بنگال (ببلیوتیکا اندیکا، شماره ۲۴۵)، کلکته، انجمن آسیایی بنگال، ۱۹۲۴ م، ص ۹۳۴+xxxvii.
  ۴. فهرست مختصر توصیفی نسخ خطی فارسی در گنجینه کرزن، انجمن آسیایی بنگال (ببلیوتیکا اندیکا، شماره ۲۴۱)، کلکته، انجمن آسیایی بنگال، ۱۹۲۶ م، ص ۵۸۲+xxii.
  ۵. فهرست مختصر توصیفی نسخ خطی فارسی در گنجینه انجمن آسیایی بنگال، ضمیمه اول (ببلیوتیکا اندیکا، شماره ۲۴۴)، کلکته، انجمن آسیایی بنگال، ۱۹۲۷ م، ص ۱۶۰+xx.
  ۶. فهرست مختصر توصیفی نسخ خطی فارسی در گنجینه انجمن آسیایی بنگال، ضمیمه دوم (ببلیوتیکا اندیکا، شماره ۲۴۸)، کلکته، انجمن آسیایی بنگال، ۱۹۲۸ م، ص ۱۳۷+xxii.
  ۷. راهنمایی برای ادبیات اسماعیلی، ۱۹۳۳ م، رک: بخش اول این فهرست، شماره ۹.
  ۸. فهرست نسخ خطی عربی در گنجینه انجمن شاهی آسیایی بنگال (ببلیوتیکا اندیکا، شماره ۲۵۰، ج ۱)، کلکته، انجمن شاهی آسیایی بنگال، ۱۹۳۹ م، تألیف ایوانف و تجدید نظر و تصحیح از محمد هدایت حسین.
  ۹. ادبیات اسماعیلی: ارزیابی کتاب‌شناسی، ۱۹۶۳ م، رک: بخش اول، شماره ۶۵.

۵- آثاری راجع به موضوعات مختلف

۱. یک قضیه ساحره در هند قرون وسطی، ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۱۹، ۱۹۲۳ م، ص ۴۳-۵۰.
۲. گزارشی درباره اثر قدیمی راجع به اخلاق، ژورنال انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۱۹، ۱۹۲۳ م، ص ۸-۲۹۵.
۳. دیوهای بچه‌کش مسلمانان، مجله بنام مین، ۲۶، ۱۹۲۶ م، ص ۹-۱۹۵.
۴. فرح‌نامه جمالی، ژورنال انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۲۹ م، ص ۸-۸۶۳.

۵. چند آثار اخیر به زبان روسی درباره تحقیقات باستان‌شناسی در آسیای مرکزی، ژورنال بخش بمبئی انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۲۲، ۱۹۴۶ م، ص ۷۲-۶۷. هم دارای بررسی‌های بعضی آثار می‌باشد. رک: بخش هفتم این فهرست، شماره ۱۹-۱۷.
۶. بعضی انتشارات متعلق به شرق‌شناسی که دوران جنگ در روسیه به چاپ رسید، ژورنال بخش بمبئی انجمن آسیایی بنگال، سلسله جدید، ۲۲، ۱۹۴۶ م، ص ۷۲-۶۷. هم دارای بررسی‌های بعضی آثار می‌باشد. رک: بخش هفتم این فهرست، شماره ۲۲-۲۰.
۷. یک رساله علی‌الهی در کلک تانیا، ۱۹۴۸ م، رک: بخش یکم این فهرست، شماره ۳۹.
۸. حق‌پرستان کردستان، ۱۹۵۳ م، رک: بخش یکم این فهرست، شماره ۴۹. Peinture et Poesie en Orient (نقاشی و شعر در شرق)، ۴، ۱۹۵۷ م، ص ۱۶-۷.

۶- گزارشات کوتاه، نامه‌ها و آثار دیگر

۱. نامه‌های ماهر، ژورنال انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۲۲ م، ص ۸۰-۵۷۹.
۲. تاریخ تألیف دانش‌نامه جهان، ژورنال انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۲۷ م، ص ۶-۹۵.
۳. پدر سوخته، ژورنال انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۲۷ م، ص ۷-۹۶.
۴. پروفیسور سلیمان: نامه‌ای به مدیران از ایوانف، اسلامیکا، ۳، ۱۹۲۷ م، ص ۵-۲۴۳.
۵. پروفیسور سلیمان: نامه دوم به مدیران از ایوانف، اسلامیکا، ۴، ۱۹۲۹ م، ص ۱۲-۱۰۹.
۶. صدور نسخ خطی از ایران، ژورنال انجمن شاهی آسیایی، ۱۹۲۹ م، ص ۳-۴۴۱.
۷. اسم دریای سیاه (بحر اسود) در ایران، قبل از اسلام از فری‌مان (A. Freimann)، ژورنال انستیتوی شرق‌شناسی کاما، ۲۲، ۱۹۲۳ م، ص ۳۱-۲۶. ایوانف این مقاله را از زبان روسی به انگلیسی برگردانده است.
۸. چهار سند مختصر درباره موضوعاتی متعلق به ایران از فری‌مان (A. Freimann)، ژورنال انستیتوی شرق‌شناسی کاما، ۲۲، ۱۹۳۲ م، ص ۷-۳۲. گزارشاتی درباره محتوای این اسناد که اصلاً به زبان روسی بودند. این اسناد دارای فهرست نسخ

- خطی است که در بخارا در ۱۹۱۵ م توسط ایوانف به دست آورده شد. ایوانف این مسئولیت را از طرف موزه آسیایی آکادمی علوم شاهی روسیه بدوش گرفته بود. علاوه بر این فهرست نسخ خطی یهودیان هم شامل آن می باشد.
۹. دوسینی (بشقاب) نقره‌ای دوره ساسانیان از روزن برگ (F. Rosenberg)، ژورنال انستیتوی شرق‌شناسی کاما، ۲۲، ۱۹۳۲ م، ص ۳۸. گزارشی از ایوانف درباره محتوای اسناد که اصلاً به زبان روسیه بود.
۱۰. یک دستخط دیگر خود جامی، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۶، ۱۹۴۰ م، ص ۵-۱۰۴.

۷- بررسی کتب

۱. وف. میلر: فرهنگ آلمانی و روسیه به کوشش فری مان (A. Freimann)، لنگراد، ۲۹-۱۹۲۷ م، ۲ جلد، ژورنال انستیتوی شرق‌شناسی کاما، ۲۳، ۱۹۳۲ م، ص ۶-۹۲.
۲. آصف ا. فیضی: قانون اسماعیلی درباره وصیت، بمبئی، ۱۹۳۳ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۰، ۱۹۳۴ م، ص ۷۹.
۳. پرنس پ. ه. هامور: مباحثه‌ای درباره اصل خلفای فاطمی، لندن، ۱۹۳۴ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۱، ۱۹۳۵ م، ص ۲-۷۱.
۴. حسن ابراهیم حسن: الفاطمیون فی مصر و اعمالهم السیاسیه والدینیه بی وجه خاص، قاهره، ۱۹۳۲ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۱، ۱۹۳۵ م، ص ۳-۷۲.
۵. شیخ عبدالله بن المرتضی الخوابی: الفلک الدوار فی شمائل ائمه الاطهار، حلب، ۱۳۵۲ هـ/ ۱۹۳۳ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۱، ۱۹۳۵ م، ص ۴-۷۳.
۶. ا.ج. آربری: فهرست نسخ خطی عربی در کتابخانه اداره هند، ج ۲، بخش ۲، عرفان و اخلاق، اکسفورد، ۱۹۳۶ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۲، ۱۹۳۶ م، ص ۱۲-۱۱۰.

۷. تحفه سامی (بخش ۵) سام میرزا صفوی، متن فارسی به تصحیح مولوی اقبال حسین، پتنا، ۱۹۳۴ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۲، ۱۹۳۶ م، ص ۴-۱۱۲.
۸. ابن یوسف شیرازی، فهرست کتابخانه دانشکده معقول در مدرسه عالی سپهسالار، ج ۱، تهران، ۱۳۱۵ هـ/۱۹۳۷ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۳، ۱۹۳۷ م، ص ۴۹-۵۲.
۹. ف. دولف، برلن، ۱۹۳۵ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۳، ۱۹۳۷ م، ص ۳-۵۲.
۱۰. اس. دروور، عراق و ایران، اکسفور، ۱۹۳۷ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۴، ۱۹۳۸ م، ص ۸۱-۸۰.
۱۱. بیس، ا. دونالدسن، سداب کوهی، مطالعه سحر و فولکلور (عقاید و افسانه‌های نیاکانی) مسلمانان در ایران، لندن، ۱۹۳۳ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۵، ۱۹۳۹ م، ص ۹-۷۸.
۱۲. ا.ه. پالم، عرفان شرق، رساله‌ای درباره اعتقادات عرفانی ایرانی‌ها، چاپ دوم، با مقدمه‌ای از ا.ج. آربری، لندن، ۱۹۳۸ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۵، ۱۹۳۹ م، ص ۹-۷۸.
۱۳. پ. هیتی، ن. فارس و ب. عبدالملک، فهرست توضیحی نسخ خطی عربی در گنجینه گاریت در کتابخانه پرنستن، سلسله انتشارات متون متعلق به شرق‌شناسی پرنستن، ج ۵، پرنستن، ۱۹۳۸ م، فرهنگ هند، ۱۳، ۱۹۳۹ م، ص ۹-۵۱۶.
۱۴. برنارد لیویس، اصل‌های اسماعیلی‌ها، کامبریج، ۱۹۴۰ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۶، ۱۹۴۰ م، ص ۱۰۷-۱۰.
۱۵. محمّد مقدم یحی ارمجانی، فهرست توضیحی نسخ خطی فارسی، ترکی و هندی شامل بعضی مینیاتورها در کتابخانه دانشگاه پرنستن، پرنستن، ۱۹۳۹ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۶، ۱۹۴۰ م، ص ۲-۱۲۱.

۱۶. معامله‌های (خلاصه مذاکرات) بخش شرق‌شناسی موزه Hermitage، ج ۲ و ۳، لینن‌گرا، ۱۹۴۰ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۷، ۱۹۴۱ م، ص ۳۹-۲۶.
۱۷. س. تریوور، ساختمان‌هایی به سبک یونانی و بلخی (Bactrian)، مسکو و لینن‌گرا، ۱۹۴۰ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۷، ۱۹۴۱ م، ص ۳۹-۴۰.
۱۸. مقالاتی که در سوّمین کنگره بین‌المللی درباره هنر و باستان‌شناسی ایرانی خوانده شد (این کنگره در سپتامبر ۱۹۳۵ م در لینن‌گرا تشکیل شده بود)، مسکو و لینن‌گرا، ۱۹۳۹ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۱۷، ۱۹۴۱ م، ص ۴۰-۴۱.
۱۹. ا.ی. کراشوویسکی، هنگامی که نسخ خطی عربی را مورد مطالعه قرار می‌دهیم، لینن‌گرا، ۱۹۴۵ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۲۲، ۱۹۱۶ م، ص ۶۸.
۲۰. و.ا. گوردل ویسکی، سلطنت سلجوقی در آسیای کوچک، مسکو، ۱۹۴۱ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۲۲، ۱۹۴۶ م، ص ۶۸-۷۰.
۲۱. مطالعات شرق‌شناسی شوروی، ج ۲، ۱۹۴۱ م، و ج ۳، ۱۹۴۵ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۲۲، ۱۹۴۶ م، ص ۷۰-۷۲.
۲۲. قاضی نعمان بن محمد التمیمی، دعائم‌الاسلام، متن عربی به تصحیح آصف ا.ا. فیضی، ج ۱، قاهره، ۱۹۵۱ م، ژورنال بخش بمبئی انجمن شاهی آسیایی، سلسله جدید، ۲۷، ۱۹۵۲ م، ص ۲۳-۳۲۱.
- [مبنی بر مقاله فرهاد دفتری به زبان انگلیسی که در مجله فرهنگ اسلامی (Islamic Culture)، ژانویه ۱۹۷۱ م چاپ شده بود.]